

DOĞU MEDRESELERİNDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN ŞİDDET EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ

Examination of Violence Tendencies of Students Studying in Eastern Madrasahs

Bilal KARTAL

Orcid.org/ 0000-0001-9537-3835 | bilalkrtl@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din
Psikolojisi Anabilim Dalı
Hakkari, Türkiye

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 27.11.2022

Kabul Tarihi/ Accepted: 23.12.2022

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2022

Yayıncı/ Published by: Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Bilal Kartal).

Atıf/Citation: Kartal, Bilal. “Doğu Medreselerinde Eğitim Gören Öğrencilerin Şiddet Eğilimlerinin İncelenmesi/Examination of Violence Tendencies of Students Studying in Eastern Madrasahs”. Hakkari İlahiyat Dergisi/Hakkari Journal of Theology 1 (Aralık, 2022): 155-170.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Doğu Medreselerinde Eğitim Gören Öğrencilerin Şiddet Eğilimlerinin İncelenmesi

Özet

Bu çalışmanın evrenini Hakkari ve Van illerindeki medreselerde eğitim gören ve aynı zamanda dışardan lise eğitimine de devam eden 156 medrese öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilerin rastgele seçildiği bu çalışmada doğu medreselerinde eğitim gören öğrencilerin şiddet eğilimlerinin ne düzeyde olduğunu belirlemeye çalışılmıştır. Bunun için de 20 sorudan oluşan şiddet eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Ölçekteki sorular, medrese öğrencilerinin çeşitli demografik değişkenleriyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Bu değişkenler, öğrencinin medresede eğitim aldığı süre, öğrencinin ailesinin gelir düzeyi ve öğrencinin haftalık sportif faaliyetlerde bulunma süresi gibi demografik sorulardan oluşmaktadır. Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Medresede kalma süresinin, şiddet eğilimi üzerine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı bulgulanmıştır. Medrese öğrencilerinin şiddet eğilimi açısından bakıldığında ailelerine ait gelir düzeyi durumunun düşük veya orta olmasının anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür. Medrese öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, medresede kalma sürelerine göre değişiklik göstermediği saptanmıştır. Medrese öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, haftalık spor yapma sürelerine göre değişiklik göstermediği görülmüştür. Bu çalışma, Hakkari Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 11.08.2022 tarihli ve 33566 sayılı kurul kararına istinaden yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Doğu Medreseleri, Şiddet, Şiddet Türleri, Şiddet Eğilimi

Examination of Violence Tendencies of Students Studying in Eastern Madrasahs

Abstract

The universe of this study consists of 156 randomly selected madrasah students who study in madrasahs in Hakkari and Van provinces and continue their high school education from outside. In this study, in which students were randomly selected, it was tried to determine the level of violence tendencies of students studying in eastern madrasahs. For this, the violence tendency scale consisting of 20 questions was used. The questions in the scale were analyzed by associating them with various demographic variables of the madrasah students. These variables consist of demographic questions such as the duration of the student's education in the madrasah, the income level of the student's family, and the duration of the student's weekly sports activities. In this study, descriptive survey model, which is one of the quantitative research methods, was used. It was determined that the violence tendencies of the madrasah students did not change according to the duration of their stay in the madrasah. It was found that the duration of stay in the madrasah did not cause a statistically significant difference on the tendency to violence. Considering the violence tendency of madrasah students, it was seen that the low or medium income level of their families did not cause a significant difference. It was determined that the violence tendencies of the madrasah students did not change according to the duration of their stay in the madrasah. It was observed that the violence tendencies of madrasah students did not change according to their weekly sports activities. This study was carried out based on the decision of the Scientific Research and Publication Ethics Committee of Hakkari University, dated 11.08.2022 and numbered 33566.

Keywords: Psychology of Religion, Eastern Madrasahs, Violence, Types of Violence, Violence Tendency

Giriş

Şiddet kavramı, geçmişten günümüze insan ve hayvan davranışlarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın başka insanlarla bir arada yaşama durumları bir

zorunluluk olarak insan hayatının bir parçası haline gelmiştir. Bir arada yaşama bir iletişim ve etkileşime dayalı olarak şekillendiğinden insanların iletişim ve etkileşimlerinin formatı önem kazanmaktadır. Bu format, çeşitli iletişim ve etkileşim dinamiklerini de barındırdığı için zaman zaman insanlar arasında saldırgan bir tavrın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Saldırganlığın davranışsal boyutu olan şiddet, saldırganlığın dozuna göre insanlar arası iletişim ve etkileşime dahil edebilmektedirler. İletişim ve etkileşim ile ilgili olan şiddetin ne olduğu ve hangi türlerinin olduğu da bu anlamda açıklanması gereken birer konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Lise düzeyindeki öğrencilere yönelik, onların şiddet ve şiddet eğilimlerini ölçen birçok çalışma yapılmıştır.¹ Ancak ülkemizin özellikle doğusunda yaygın bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdüren medreselerde bu konu çalışılmamıştır. 7 yaş ve üstü öğrencilerin bulunduğu medreselerin lise düzeyindeki öğrencilerine yönelik herhangi bir çalışma da mevcut olmadığından bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca medyada her gün kendileri ile ilgili haberlerin bulunduğu dinî motifli örgütlerin müntesibi olan militanlardan kaynaklı olarak din ve dinî inanca yönelik izlenimler de farklılaşabilmektedir. Bu izlenimler, toplumun dinî eğitim veren kurum veya kuruluşlara karşı ön yargılı olmalarına da sebep olabilmektedir. Toplumsal algının oluşumuna sebep olan bu problemlerin çözümü, medreselerdeki öğrenciler özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle bu çalışmada doğu medreselerinde eğitim gören öğrencilerin şiddet eğilimlerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışma lise çağında olan öğrencilerin şiddet eğilimini tespit etmeyi hedeflemektedir. Bu yüzden anket, medresedeki lise öncesi ve lise sonrası dönemde olan öğrencilere uygulanmamıştır. Medreselerde okuyan öğrencilerin sadece erkeklerden oluşmasından cinsiyetler arası farklılık ile ilgili herhangi bir tespit de söz konusu olmamaktadır.

1. Şiddetin Tanımı

Şiddetin tanımının yapılması hususu söz konusu olduğunda akla “Hangi şiddet?” sorusu gelmektedir. Hem bu durum hem de günlük yaşamda şiddet ile ilgili olarak karşılaşılan durumlardan anlaşılacağı üzere şiddet kavramı, birçok boyutu ve yönü olan bir yapıdadır. Bu sebepten şiddet kavramı kolayca tanımı yapılabilecek bir formatta değildir. Şiddetin tanımı yapılırken, şiddet türlerine göre farklılık gösteren tanımlardan bahsedilebilir. Tanım yapabilmek için şiddet türlerini ele alıp her bir tür için ayrı tanımlama ve açıklamalar yaparak şiddet kavramının anlaşılması sağlanabilir. Zira herkesçe kabul edilebilecek tek bir tanım yapmak oldukça güç bir durumdur.

¹ Gönül Özgür vd., “Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler”, *Journal of Psychiatric Nursing* 2/2 (2011), 53-60; Deniz Türkmen vd., “Lise Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Eskişehir Örneği”, *Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü* 2/1 (2020), 2-13; Ayşegül Özcan vd., “Lise Öğrencilerinde Şiddet Eğilimi Ve Etkileyen Faktörler”, *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 2/1 (2020), 2-13.

Şiddet kavramı etimolojik açıdan ele alındığında kavramın kökeni Arapçaya uzanmaktadır. Şiddet, sertlik, peklik ve kuvvetli gibi anlamlara gelmektedir.² Kavramın sözlük anlamı ise bir hareketin ve bir gücün derecesi, sertlik, hız, bir hareketten doğan güç ve kaba kuvvet şeklinde ifade edilmektedir.³ Bu kavramın İngilizcedeki karşılığı da “violence”tır. Violence, İngilizce sözlüklerde fiziksel güç kullanarak öldürme, yaralama, aşırılık gösterme, baskı kurma ve zarar verme gibi anlamların yanı sıra kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama, güç ve sertlik gibi anlamlara da gelmektedir.⁴ Şiddetin konu ile ilgili herhangi bir kişinin ya da kuramın perspektifine göre şekillenebileceği özelliğinden hareketle farklı tanımları yapılabilmektedir. Bu durum şiddet tipleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddet türlerine göre yapılan kategorilere ve bunların tanımına değinmeden önce Dünya Sağlık Örgütü ile psikoloji sözlüğünde geçtiği şekliyle şiddet tanımının verilmesi, konunun anlaşılması hususunda destekleyici bir etkiye sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre şiddet, bireyin kendisine, başkasına ya da bir gruba maddi veya manevi zarar vermesi, bazı engeller koyarak haklardan yoksun bırakması, tehdit ya da öldürme amaçlı güç kullanması fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması, kurbanı ekonomik ihtiyaçların karşılanmasından yoksun bırakması şeklinde tanımlanmıştır.⁵ Budak’a göre şiddet, düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere veya nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesidir.⁶

2. Şiddet Eğilimi ve Şiddet Türleri

Şiddet eğilimi, bir kişinin şiddet davranışı göstermesi ile ilgili yatkınlığıdır. Şiddet eğilimi ile ilgili olarak iki türlü husus karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri şiddetin doğuştan olduğu ve genler aracılığıyla nesilden nesle aktarılan bir durum iken diğeri ise şiddetin aslında genlerle çok ilgili olmayıp sosyal çevre aracılığıyla öğrenildiği durumdur.⁷ Şiddetin kaynağının genetik ile ilgisinin ortaya konduğu durumlarda şiddetin insan biyolojisi ile ilgisi ortaya konmakta; konu gen ve içgüdü özelinde ele alınmaktadır. Şiddetin çevresel faktörler aracılığıyla sonradan edinildiği husus ile ilgili ise konu engellenme durumu ve sosyal öğrenme kavramları çerçevesinde temellendirilmektedir.⁸

² Mustafa İbrahim, vd., *el-Mu’cem-ul Vasit* (İstanbul: Çağrı Yayınevi, 1984).

³ Şükrü Haluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019).

⁴ Sally Wehmeier, *Oxford Wordpower Dictionary* (Oxford: Oxford University Press, 1993); Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*, çev. Bülent Peker (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011); Redhouse, *Redhouse Sözlüğü* (İstanbul: Sev Matbaacılık, 2006).

⁵ WHO World Health Organization, *Global Status Report on Violence Prevention* (Geneva: WHO, 2014). <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564793>

⁶ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009).

⁷ Bilal Kartal, *Dinsel Şiddet ve Yıkıcılığın Psikolojisi* (İstanbul: Lisans yayıncılık, 2021).

⁸ Kartal, *Dinsel Şiddet ve Yıkıcılığın Psikolojisi*.

Şiddetin türleri ile ilgili yapılan sınıflandırmalar, bünyesinde çeşitli sistematiklikler barındırmaktadır. Uygulanan şiddetin türü, şiddetin uygulandığı yer ve şiddete maruz kalan kişilerin farklı olmaları gibi hususlardan dolayı çeşitli kategorilendirmeler oluşmaktadır.⁹

Şiddet tipolojileri/kategorileri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Ünsal'ın tipolojisi ikili bir kategorilendirme yaparak önemli şiddet türlerine değinmiştir. Ona göre iki tür şiddet bulunmaktadır. Bunlar; bireysel şiddet ve kolektif şiddettir. Ünsal'a göre, tek kişinin etkilendiği şiddet bireysel iken; çok sayıda kişinin etkilendiği toplu şiddet ise kolektiftir.¹⁰ Güneş de ikili bir şiddet sınıflandırması yapmıştır. Bu sınıflandırma, fiziksel şiddet ve manevi şiddet olarak ifade edilmiştir. Fiziksel şiddet, kasıtlı olarak uygulanmakta ve başta yaralanma olmak üzere bedensel fonksiyonlarda bozukluklara yol açan şiddet türüdür. Manevi şiddet ise psikolojik şiddet, sözel şiddet ve medyatik şiddet olmak üzere çeşitli alt türlere ayrılmıştır. Psikolojik şiddet, kişinin ruh ve duygu dünyasında hasar oluşturmak suretiyle maruz kalınan şiddettir. Sözel şiddet, kişinin duygu ve benlik dengesine yönelik yapılan dil kaynaklı sözlü saldırılardır. Medyatik şiddet ise medyanın yetişkin, genç ve çocukları yönlendirmek ve değiştirmek suretiyle oluşturduğu durumdur.¹¹

Şiddet türleri ile ilgili olarak yapılan tipolojilerden bir diğeri, şiddeti ikiden fazla tür kullanarak sınıflandırmaktır. Bu konuda yapılan tipolojilerin başında Dünya Sağlık Örgütü'nünki gelmektedir. Bu tipolojide şiddeti, kişinin kendisine yönelik uyguladığı, kişilerarası ve kolektif şeklinde sınıflandırılmıştır.¹² Kişinin kendine yönelik uyguladığı şiddetin başında intihar ve intihar girişimleri gelmektedir. Kişinin kendisini kasıtlı olarak yaralaması gibi bir durum da bu şiddet türüne dahil olmaktadır. Kişilerarası şiddet, kişinin hem aile hem de toplum içerisinde maruz kaldığı veya uyguladığı şiddettir. Bu şiddet türünde eşe, çocuklara ve çevreye şiddet uygulama durumu söz konusudur. Bu tipolojinin son türü olan kolektif şiddet ise sosyal, politik ve ekonomik şiddet türlerini içermektedir.¹³ Gösteri yürüyüşleri, çete savaşları, terör örgütlerinin eylemleri ve devletlerarası savaşlar bu tür şiddetin içerisinde yer almaktadır.¹⁴

Son olarak daha kapsayıcı ve daha detaylı bir sınıflandırma olan Assmann'ın şiddet tipolojisi, temelde iki tür şiddetten bahsetmiştir. İlki "saf şiddet" olup bu şiddet türünün kıskançlık, öfke ve korkudan kaynaklandığı belirtilmiştir.¹⁵ İkincisi ise "kültürel şiddet"tir ki bu da Assmann tarafından

⁹ Kartal, *Dinsel Şiddet ve Yıkıcılığın Psikolojisi*.

¹⁰ Artun Ünsal, "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", *Cogito* 6/7 (1996), 29-36.

¹¹ Adem Güneş, *Şiddet, Din Eğitimi ve Değerler* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2018).

¹² WHO, 2014.

¹³ Oğuz Polat, *Şiddet* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017).

¹⁴ Kartal, *Dinsel Şiddet ve Yıkıcılığın Psikolojisi*.

¹⁵ Talat Parman, "Baba Oğul İlişkinde Şiddetin İletimi", *Psikanaliz Yazıları, Şiddetin İletimi* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2014), 67-78.

beş alt türe ayrılmıştır. Bunlar; “toplumsal şiddet”, “hukuksal şiddet”, “devlet şiddeti”, “törensel-ayinsel şiddet” ve “dinsel şiddet”tir.¹⁶ Toplumsal şiddet, aile içerisinde eşler arası ve ebeveyn ile çocuklar arasında meydana gelmektedir. Yöneticiler ile halk arasında meydana gelen şiddet de toplumsal şiddetin içerisinde yer almaktadır. Hukuksal şiddet, Assmann’a göre saf şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik bir sistemle çalışmaktadır. Ona göre bu şiddet türü, duygularıyla hareket ederek, kişisel çıkarları için şiddet olaylarına karışan kişilere karşı durarak şiddete uğrayan kişilerin adına uygulanmaktadır. Devlet şiddeti, hukuksal şiddeti sınırlayan şiddettir. Bu da olağanüstü hâl gibi durumlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu şiddet türünde devlet, kendisi tarafından yapılan eylemin kanuna uygun olup olmadığına dikkat etmez, dost ve düşman ayırımını esas alarak hareket eder ve devletin çıkarlarının ön plana alınmasını sağlar.¹⁷ Törensel-ayinsel şiddette kişi, birey olmaktan daha çok toplum olmaya yönelik bir uğraş içerisinde. Bu tip şiddette bireysel kimlikten toplumsal kimliğe geçilmektedir ve kurban törenleri ile geçiş törenlerinde ortaya çıkmaktadır. Son olarak dinsel şiddet ise Tanrı’nın isteğine yönelik uygulanan bir şiddet olarak ifade edilir. Assmann’a göre dinsel şiddet, tek Tanrı düşüncesinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

3. Doğu Medreselerinde Eğitim Sistemi

Medreseler, temel İslam bilimleri ve ileri düzeyde Arapça eğitimi vermek amacıyla faaliyet gösteren eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlardaki eğitim, icazetli (aşağıda belirtilen eğitim sisteminden mezun olmuş kişiler) kişiler tarafından verilmektedir. İcazetli olup medreselerde ders veren (müderris) kişilerin yanı sıra zaman zaman eğitimde önde olanın geride olana ders vermesi de medrese eğitim sisteminde mevcuttur. Medreselerdeki eğitimler tamamen erkeklere yönelik olmaktadır ve çoğunlukla öğrencilerin yatılı kaldığı bir sisteme sahiptir. Günümüzde çoğunlukla Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bünyesinde olan medreseler, Kur’an Kursu ismini de kullanarak hem Kur’an-ı Kerim’in öğretildiği hem de klasik medrese eğitiminin verildiği bir sistemle eğitim öğretim faaliyeti yürütmektedirler. Medrese eğitimi ile, insanların hem iyi seviyede temel İslam ilimlerine hâkim olmak hem de ileri düzey Arapça (okuma, yazma ve konuşma) bilgisine sahip olmak hedeflenmektedir. Medreselerde verilen eğitime tabi olan öğrencilerin yaş aralıklarına bakıldığında genellikle sınırı net bir şekilde belirlenmiş bir yaş aralığı bulunmamaktadır. Ancak bu çalışmayı yaparken görüşülen medrese öğretmenleri (müderrisler) verdikleri eğitimin 7-8 yaşlarındaki çocuklarla başlatıldığını ve bu eğitimin 7-10 yıl boyunca sürecek şekilde değişkenlik gösterebildiğini belirtmişlerdir. Klasik medrese sisteminde öğrenci seçimi Kur’an-ı Kerim öğrenmiş öğrencilere

¹⁶ Parman, “Baba Oğul İlişkisinde Şiddetin İletimi?”.

¹⁷ Parman, “Baba Oğul İlişkisinde Şiddetin İletimi?”.

¹⁸ Parman, “Baba Oğul İlişkisinde Şiddetin İletimi?”.

dayanır. Medrese eğitimine öncelikle temellendirilmemiş İslâm inancı olan Akâid ile başlanılır. Akaid alanında okutulup ezberletilen *Akâidü'l-îmân* adlı kısacık bir eserdir. Bu eserden sonra *Nebcü'l-enâm* okutulur. Bu eser beyitlerden oluşan ve İslâm dinini fıkıh ve akaid mezheplerini tanıtmının yanında Siyer, İslam tarihi ve tasavvufu da öğretmeye yöneliktir. Sünnî bir bakış açısını öğrencilere öğrettikten sonra Ahmed-i Hânî'nin çocuklar için kaleme aldığı ve Arapça kelime dağarcığı oluşturmayı hedeflediği beyitlerden oluşan *Nâbibâr* (yeni bahar) ezberletilir. Söz konusu üçlü kitaptan sonra fıkıh konularını yüzeysel de olsa öğrenmeleri için *Gâyetü'l-ibtisâr* adlı eser okutulur. Bu eserin okutulması neticesinde talebe, hem ilmiyal düzeyinde fıkıh öğrenmiş oluyor hem de Arapça cümle yapılarına karşı aşinalık kazanıyor. Bu dördü eserden sonra artık yoğun bir gramer sürecine girilmektedir. Öncelikle fiil ve fiilimsilerin çekimleri ile etimolojik kökenleri hakkında derinlemesine bilgi kazanılması için sırasıyla *Emsile*, *Binâ* ve *İzzî* okutulur.¹⁹ Bu süreçten sonra bu defa medrese eğitiminin bel kemiğini oluşturan gramer kitapları okutulup ezberletilir. İlk önce Badülkâhir Cürçânî'nin kısacık bir eseri olan *Avâmil* derinlemesine okutulup ezberletilir. Söz konusu eser baştan sona gramer açısından öğelerine ayırılarak okutulur. Bu eserden sonra Mollâ Yunus Erkatnî'nin gramerde önemli bir yer tutan zarflar anlamındaki *Zurûf* ve hemen ardından da yine aynı yazara ait ve *Avâmil*'in ilk sayfasını kapsayan şerh niteliğindeki *Terkeb* okutulup ezberletilir. Daha sonra da *Avâmil*'in Arapça yazılmış şerhi okutulur.²⁰ Bu dördü eser gramer açısından ilk etap sayılır. Bundan sonra ikinci etaba geçilir. Bu etapta daha geniş gramer kitapları okutulur. Bu eserlerin tamamı şerhlerden müteşekkildir. Ancak bu şerhlerin metinleri ezberletilir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- *Şerbu'l-muğnâ*: Hem şerhi hem de metni hacimli sayılabilecek bu eser nispeten hacimlidir.
- 2- *Saduddîn*: Zencânî'nin *İzzî* adlı eseri üzerine Teftazanî tarafından yazılmış bir şerhtir. Bu şerhin metni daha önce ezberletilmiş eserlerden biridir.
- 3- *Hallü'l-meâkid*: İbn Hişşâm'ın *el-Kavâid*'i üzerine Tokadî tarafından yazılan şerhtir. Bu şerh oldukça derinlikli bir yapıya sahiptir.²¹
- 4- *Behcetü'l-marziyye*: Endülüslü İbn Mâlik'in bin beyitten oluşan gramer eseri *Elfiyye* üzerine Celâlüddîn Süyûtî tarafından yazılmış şerhtir.²² Bu eser zorunlu olarak okutulur. Ancak

¹⁹ Mustafa Keskin, "Doğu Medreselerin Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetler: Gaziantep Örneği", *Süri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2017), 61-82.

²⁰ İslam Musayev, "Doğu Medreselerinde Eğitim: Hakkâri Mele Nezir Medresesi Örneği", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 233-245.

²¹ Mafail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 25-46.

²² Halit Özkan, "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 24 Kasım 2022).

isteğe bağlı olarak İbn Hişâm'ın *Şerhu'l-Katr*'ı, Karadağ'ın *Netâicü'l-efkâr*'ı ve *Sadullâh Gevrâ*'sı da okutulabilir.

5- *El-Fevâidu'd-Diyaiyye*: Mollâ Camî'nin İbn Hâcib'e ait *el-Kâfiyye* adlı nahiv eserine yazdığı şerhtir. Oldukça derin ve bir o kadar da medrese eğitiminde önem arz eden eserlerden biri sayılır.

Nahiv eğitimi *Mollâ Câmî*'nin eseriyle son bulur. Bu eserden sonra mantık kitapları okutulmaya başlanır. Mantık kitapları genelde Esîruddîn el-Ebherî'nin *Îsâgocî* adlı kısacık metnine yazılan şerhlerden ibarettir.

1- *Muğnî't-Tulâb*: Mahmut b. Hasan el-Mağnisevî'nin *Îsâgocî* şerhidir. Bu şerh diğerlerine göre daha anlaşılır bir üsluba sahiptir. Tercihe göre bu şerh yerine *Hüsâm-ı Kati* de okutulmaktadır.

2- *Fenârî*: Mollâ Fenârî'nin *Îsâgocî* şerhidir. Daha kısa ve çetin ibarelere sahiptir.

3- *Kûl Ahmed (Kavl Ahmed)*: Mollâ Fenârî'nin şerhine Ahmed b. Muhammed b. Hıdır tarafından yazılmış bir haşiyedir. Medrese geleneğinin en zor anlaşılacak eserleri arasında yer alır.

4- *Şerhu's-Şemsîyye*: Necmüddîn Ömer b. Alî el-Kâtibî'nin *eş-Şemsîyye* adlı mantık metnine Kutbüddîn er-Râzî'nin *Tabrîrî'l-kavâ'idî'l-mantıkıyye fî şerhi'r-Risâleti's-Şemsîyye* adındaki şerhtir.²³ Bu şerhin metni ezberletilir.

Klasik medreselerde mantık eserlerinden sonra dil-anlam ilişkisi şeklinde karşılanabilecek ve sözcük veya sözcük öbeklerinin ne tür anlamları gösterebileceğini felsefî bir alt yapıyla derinlemesine işleyen Vaz' ilmi literatürü gelmektedir.²⁴ İlk defa meşhur kelâmcı Adudüddîn el-Îcî tarafından tedvin edilen bu ilim daha sonraları geniş bir literatür ağına sahip olmuştur:

Şerhu Risâletü'l-vaz'îyye: Aynı adla hem Alî Kuşçu'nun hem de Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî'nin şerhleri bulunur. Bu şerhler medreselerde okutulduğu gibi bunlara alternatif olan şerhler de okutulmaktadır.

Vaz ilminden sonra genelde isteğe bağlı olmak üzere zihin egzersizi olma amacıyla Mollâ Câmî'nin *el-Fevâidu'd-Diyaiyye* adlı eseri üzerine yazılmış, çetin ibare ve derin anlamlarla örülmüş haşiyeleri okunur. Bu haşiyelerin başında Abdülgafûr-i Lârî'nin haşiyesi gelir.

Bu ilim geleneğinde gramer ve mantık gibi ilimlerin öğrenilmesinden sonra iki kişi arasında cereyan eden münazara ilminin eğitimi verilir.²⁵ Genelde sadece bir eser ve bir şerhle yetinilir.

²³ Kamil Kömürcü, "Mantık Tarihinde İsağocî Geleneği", *Bilimname Dergisi* 36/2 (2018), 45-62.

²⁴ Mehmet Aktaş, "Vaz' İliminde Tümmelerin Yeri: Molla Halil es-Sîridî'nin er-Risâletü'l-Haliliyye fî'l-Vaz' Örneği", *Molla Halil es-Sîridî Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği*, ed. Macit Sevgili vd. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 563-577.

²⁵ Keskin, "Doğu Medreselerin Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetler: Gaziantep Örneği".

Medreselerde yaygın olarak okutulan münazara metni Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin *Velediyye*'sidir. Eserin daha iyi anlaşılması için Diyarbakırlı Abdülvahhâb Veliyüddîn el-Âmidî'nin şerhi de okutulmaktadır.

Münazara ilminden sonra dili daha etkin ve güzel kullanma amacıyla İlmü'l-bedî' ve belagat okutulur. Okutulan eser Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin *Miftâh* adlı eserinin bir şerhi olan 'Teftâzânî'nin *Muhtasar*'ıdır.

Belagat ilminden sonra kelâm ve fıkıh usulü eserlerine sıra gelir. Fıkıh usulü olarak Tâceddin es-Sübkî'nin *Cem'ul-cevâmi*' adlı eseri okutulur. En son okutulan sıra kitabı ise genelde Teftâzânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'idir.²⁶

Görüşme esnasında medrese hocalarından edinilen bilgiye göre yoğun bir müfredat ve ezbere dayalı bir eğitim sistemine sahip olan klasik medreseler temellendirilmemiş inanç ilkeleri olan akâid ile başlanıp temellendirilmiş inanç ilkeleri olan kelâm ilmiyle son bulmaktadır. Bununla beraber tefsir ile hadis alanına da önem verilmektedir. Ancak bu alandaki literatür, medresenin resmî müfredatı arasında yer almamaktadır. Genelde yan kitap olarak Mollâ Câmî'nin el-*Fevâid*'inden sonra Süyyûtî'nin *Celâleyn* adlı tefsiri, daha çetin ibareleri içeren Kâzî Beyzâvî'nin tefsiri ve hadis alanında ise *Rizâzu's-sâlibîn* okutulur.

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, şu an veya geçmişte olan durumları veya olguları herhangi bir biçimde müdahalede bulunmadan, objektif biçimde betimlemeyi amaçlayan çalışma yöntemidir. Betimsel model ile yapılan çalışmalarda, araştırmaya dahil olan konu, birey veya nesne bulunduğu durum içerisinde tanımlanmaya çalışılır.²⁷

4.2. Çalışma Grubu ve Katılımcılar

Araştırmanın çalışma evrenini, Hakkari ve Van illerindeki medreselerde eğitim gören ve dışardan lise eğitimine de devam eden 156 medrese öğrencisi oluşturmaktadır. Anket, Van ve Hakkari illerinde bulunan medreselerin 8'inde uygulanmıştır. Medreselerde verilen eğitim sadece erkeklere yönelik olduğu için çalışmanın katılımcıları sadece erkek öğrencilerdir.

²⁶ SDAM Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, *Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi* (İstanbul: SDAM, 2016). https://www.sdham.org.tr/image/foto/2017/11/28/TURKIYE-DE-MEDRESELER-VE-DIN-EGITIMI_1511875692.pdf

²⁷ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayınevi, 2012).

4.3. Veri Toplama Araçları

Şiddet Eğilimi Ölçeği: Ölçek Haskan ve Yıldırım tarafından geliştirilmiş olup, ortaöğretim öğrencilerinde şiddet eğilimini ölçmeyi amaçlamıştır.²⁸ Ölçek, üçlü derecelendirmeli (3=her zaman, 2= bazen, 1=hiçbir zaman) olup öğrenciler maddelerin karşısındaki kendilerine uygun dereceyi seçerek ölçekten bir toplam puan alabileceklerdir. Ölçek dört alt boyuttan oluşmuş olup istatistik işlemlerde ölçekten elde edilen toplam puan kullanılmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan 20 ile 60 arasında olup yüksek puan, bireyin şiddet eğiliminin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

4.4. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formunda katılımcı medrese talebeleri ile ilgili; medresede eğitim aldığı süre, ailesinin gelir düzeyi ve haftalık sportif faaliyetlerde bulunduğu süre gibi demografik sorular yer almaktadır. Çalışmaya ilişkin sosyodemografik veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Verilerine Ait Genel Tanımlayıcı İstatistikle

<i>Demografik Değişkenler</i>	<i>Gruplar</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Medresede eğitim aldığı süre	0-2 yıl	61	39,1%
	2-4 yıl	55	35,3%
	4-6 yıl	23	14,7%
	6-8 yıl	17	10,9%
Ailenin gelir düzeyi	Düşük	50	32,1%
	Orta	106	67,9%
Sportif faaliyetlerde bulunma süresi	Hiç spor yapmayan	30	19,2%
	1-2 saat spor yapan	67	42,9%
	2-4 saat spor yapan	29	18,6%
	4 ve üzeri saat spor yapan	30	19,2%

4.5. Verilerin Analizi

Çalışmada katılımcı medrese talebelerine ait sosyodemografik değişken özellikleri için sayı ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Çalışmada bazı demografik değişkenlere göre şiddet eğilimlerinde değişim olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmadaki ölçek maddelerine verilen cevapların toplam puanı dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır. Ölçek maddelerinin güvenilirlik (reliability) analizi kapsamında “Cronbach’s Alpha katsayıları” hesaplanmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi

²⁸ Özlem Haskan - İbrahim Yıldırım, “Şiddet Eğilimi Ölçeği’nin Geliştirilmesi”, *Eğitim ve Bilim* 37/163 (2012), 165-177.

sürekli ölçümlerin normal dağılıp dağılmadığına; Shapiro-Wilk ve Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına bakılarak karar verilmiştir.

Tablo 2. Normallik testine ait bulgular.

	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>		<i>Shapiro-Wilk</i>	
	<i>İstatistik</i>	<i>sd</i>	<i>p.</i>	<i>p.</i>
Şiddet Eğilimi Ölçeği Toplam Puanı	,093	156	,002	,951

Tablo 2 incelendiğinde ölçümlerin normal dağılmadığı görülmüş olup parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Ölçümlerin gruplara göre karşılaştırılmasında “Kruskal-Wallis H” testi ve “Mann-Whitney-U” testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testini takiben, farklı grupları belirlemede ise “Bonferroni Post-Hoc Testi” kullanılmıştır. Bonferroni Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi %5 olarak alınmıştır.

5. Bulgular

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Şiddet eğilimi ölçeğini oluşturan maddelerin güvenilirlik (reliability) analizi kapsamında “Cronbach’s Alpha katsayısı 0,783 olarak bulunmuştur. Ölçekten elde edilen tanımlayıcı istatistikler tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3. Şiddet eğilimi ölçeğine ait tanımlayıcı istatistikler.

	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Maks</i>	<i>X</i>	<i>Ss</i>
Şiddet Eğilimi Ölçeği Toplam Puanı	156	20,00	54,00	29,9295	6,51065

Çalışmaya katılan medrese öğrencilerinin medresede eğitim alma süreleri ile şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi adına yapılan Kruskal-Wallis H testine ait bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların medresede eğitim alma süreleri ile şiddet eğilimleri arasındaki ilişkiye ait Kruskal-Wallis H Testinin bulguları

Medresede Eğitim Alma Süresi	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>Ss</i>	<i>Min</i>	<i>Maks</i>	<i>Kruskal-Wallis H</i>	<i>p.</i>
0-2 yıl	61	29,67	7,02	20,00	54,00		
2-4 yıl	55	30,74	5,60	20,00	48,00		
4-6 yıl	23	28,56	6,22	20,00	41,00	3,309	,346
6-8 yıl	17	30,06	7,84	20,00	45,00		
Total	156	29,93	6,51	20,00	54,00		

Tablo 4 incelendiğinde; medrese öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, medresede kalma sürelerine göre değişiklik göstermediği görülmüştür ($p>0.05$). Dolayısıyla medresede kalma süresinin, şiddet eğilimi üzerine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı söylenebilir.

Çalışmaya katılan medrese öğrencilerinin ailelerinin gelir düzeyi ile şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi adına yapılan Mann-Whitney U testine ait bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların ailelerinin gelir düzeyi ile şiddet eğilimleri arasındaki ilişki Mann-Whitney U Testine Ait Bulgular

Ailenin gelir düzeyi	N	X	Ss	Min	Maks	Mann-Whitney U	P.
Düşük	50	29,44	7,02	20,00	45,00		
Orta	106	30,16	6,28	20,00	54,00	2401,500	,345
Total	156	29,93	6,51	20,00	54,00		

Tablo 5 incelendiğinde medrese öğrencilerinin şiddet eğilimi açısından bakıldığında ailelerine ait gelir düzeyi durumunun düşük veya orta olmasının anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Çalışmaya katılan medrese öğrencilerinin haftalık spor yapma süreleri ile şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi adına yapılan Kruskal-Wallis H testine ait bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların spor yapma süreleri ile şiddet eğilimleri arasındaki ilişkiye ait Kruskal-Wallis H Testinin bulguları

Haftalık spor yapma süresi	N	X	Ss	Min	Maks	Kruskal-Wallis H	p.
Hiç spor yapmam	30	28,90	5,40	20,00	41,00		
1-2 saat spor yaparım	67	29,54	6,52	20,00	45,00		
2-4 saat spor yaparım	29	30,48	8,36	21,00	54,00	2,835	,418
4 ve üzeri saat spor yaparım	30	31,30	5,43	22,00	45,00		
Total	156	29,93	6,51	20,00	54,00		

Tablo 6 incelendiğinde; medrese öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, haftalık spor yapma sürelerine göre değişiklik göstermediği görülmüştür ($p>0.05$). Dolayısıyla haftalık spor yapma süresinin, şiddet eğiliminde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı görülmüştür

Sonuç ve Tartışma

Medreselerin eğitim müfredatları zaman ve dönem odaklı değil de kişi odaklı olarak ilerleme kat etmeye bağlı olduğu için mezuniyet (ıcazet) için belirli bir süre tayin edilememektedir. Böyle olunca da öğrencilerin medresede toplam eğitim alma süresi birbirinden farklı olabilmektedir. Ayrıca bazı öğrencilerin eğitimlerine diğerlerinden daha önce başlamış olması durumları da medreselerde eğitim alan öğrencilerin medresede kalma süresi konusunda çeşitli farklılıkların görülmesine sebep olmaktadır. Medreselerde verilen gerek tasavvufî gerekse de din ve dinî ilimler ile ilgili bilgilerin insanların davranışlarını yönlendirme ve değiştirme hususunda etkili olduğu düşünülmektedir. Böyle olunca da medreselerde eğitim alan öğrencilerden süre olarak daha çok kalan öğrencilerin daha az kalanlara kıyasla daha az saldırgan ve daha az şiddet yanlısı olmaları beklenmektedir. Ancak bu çalışmadan elden edilen verilere göre medreselerde eğitim alma süresi ile şiddet eğilimleri arasında bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Bu durum, medreselerdeki öğrencilerin medrese öncesi yaşantılarında şiddete eğilimli olmamaları ile ilgili olabileceği gibi çok kısa sürede bile medreselerdeki ortam, öğrencilerin şiddetten uzak bir duygusal ve davranışsal forma bürünmelerine sebep olabilme ihtimali ile ilgili de olabilmektedir.

Toplumsal bir düzen ve ilişkiler ağı içerisinde yaşayan insanların gelir düzeylerinin yaşantı ve davranışlar üzerinde etkilerinin olduğu bilinmektedir. İnsanların daha çok saldırgan olmaları veya daha çok sosyal uyum taraftarı olmaları ekonomik durum tarafından etkilenmektedir.²⁹ Durum böyle olunca da bireyler de hem günlük yaşamlarında hem de iş ile ilgili durumlarında ailenin gelir düzeyine göre farklılaşabildiği görülmektedir.³⁰ Aslında yaşamımızın birçok alanını olumlu veya olumsuz etkileyebilen bir yönü olması hasebiyle ekonomik durumun şiddet eğilimi üzerinde de etkisinin olduğu düşünülebilmektedir.³¹ Ancak bu çalışmalardan elde ettiğimiz verilere göre ailelerin gelir düzeyleri ile şiddet eğilimleri arasında doğru orantılı bir durumdan söz etmek mümkün görünmemektedir. Medreselerin eğitimleri açısından düşünüldüğünde bu sonuç, medrese öğrencilerine verilen eğitim, onların ailelerinden bağımsız yaşamaları, medrese yaşantısının öğrencilerin ailelerinin gelir düzeylerinden bağımsız olarak dizayn edilmesi, maddi durumu açısından farklılık gösteren ailelerin çocuklarının hepsinin eşit görülmesi ve ona göre davranılması bu çalışmanın aslında medreselerin öğrencilerinin kendi aralarındaki sosyal uyumları açısından

²⁹ Zeliha Pala, *Ergenlerde Şiddet Eğilimi ile Akademik Kendini Engelleme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2020).

³⁰ Rabia İnci, "Çalışan Kadınlarda Şiddet Algısı ve Bu Algıda Ekonomik Şiddetin Yeri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2/3 (2019), 189-206.

³¹ Veda Bilican, "Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet" 12/2 (2011), 101-112.

oldukça önemlidir. Medreselerde her kesimden öğrenciye eşit davranılması, ekonomik durum ile şiddet eğilimi arasındaki ilişkide anlamlı farkın oluşmaması sonucunu doğurduğu düşünülmektedir.

Lise çağında olan kişilerin gün içerisinde çok aktif oldukları ve sürekli hareketli oldukları düşünülmektedir. Böyle bir profile sahip insanların yoruldukça daha dinginleşecekleri, sakinleşecekleri ve daha çok kendi bireysel durumlarıyla ilgilenecekleri düşünülmektedir. Durum bu olunca konumuzla ilgili olarak şiddet eğilimi ile gün içerisinde aktif bir şekilde hareketli olma arasında bir ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunu tespit etmek için de katılımcılara haftalık toplam sportif faaliyetleri hakkında bir soru sorulmuştur. Bunun neticesinde hiç spor yapmayan ve en uç nokta olarak ölçmeye çalıştığımız 4 saat ve üzeri spor yapan kişiler arasında şiddet eğilimi konusunda herhangi bir fark görülmemiştir. Bu durum da medrese eğitimi ve medrese içi işleyiş ile alakalı olarak düşünülebilir. Yapılan başka çalışmalarda normal bir lise öğrencisinin akran zorbalığı yapması veya zorbalığa uğraması gibi örneklerle karşılaşmak olağan iken³² medreselerde okuyan öğrencilerin bu yönlerinin dahi olmaması medrese eğitim sistemi ve medresedeki insanlar arası ilişkileri belirleyen özel kurallarla ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Spor yapmak ile şiddet eğilimli olmak arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu varsayımımız, medrese ortamındaki öğrenciler için geçerli olmadığını söylenebilir. Fazla spor yapmak ile şiddet eğilimli olmak da birbiriyle ilişkili olabileceği iddia edildiği halde bu konuda yapılan çalışmalar her iki varsayımın da birer teori olarak geçerli oldukları ve her koşulda geçerli olmadıklarını belirtmektedirler.³³

Medreselerde eğitim alan öğrencilerin derslerinin sınıfça değil de kişiye özel olduğu bilgisinden hareketle her öğrencinin gün içinde aldıkları dersin birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Işıkdoğan'ın çalışmasında ifade ettiği medrese eğitim sisteminde bir öğrencinin okunan kitapta diğerinden bir sayfa bile olsa önde olması, geride olanlar tarafından saygı duyulmasını gerektiren sistem, medreselerde okuyan bütün öğrencilerin birbirlerine saygı duymalarını zorunlu kılmaktadır. Bu hususun, bu kuralla net bir şekilde belirtildiğinden öğrenciler arasındaki ilişkilerde birçok şeyin temelini oluşturduğu düşünülmektedir.³⁴

³² Ertuğrul Talu - Gökhan Gümüş, "Türkiye'de Akran Zorbalığının Ergenler Arasında Yaygınlığının İncelenmesi: Bir Meta Analiz Çalışması", *Trakya Eğitim Dergisi* 12/3 (2022), 1673-1682; Gözde İzgür, *Lise öğrencilerinde akran zorbalığının yaygınlığı* (Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2019).

³³ Sigmund Freud, "On narcissism: An introduction", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works*, 1957, 67-102; Sigmund Freud, "Instincts and their vicissitudes", *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the history of the psycho-analytic movement, papers on metapsychology and other works*, 1957, 109-140; Sigmund Freud, "Repression", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works*, 1957, 141-158; İrfan Saz, "Spor - Şiddet İlişkisi, Nedenler ve Çözüm Önerileri", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 2 (2013), 137-157.

³⁴ Davut Işıkdoğan, "Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 43-83.

Son olarak doğu medreselerinde okuyan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen verilere göre medreselerde eğitim görmekte olup lise çağında olan öğrencilerin şiddet eğilimleri, hemen hemen hiç olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Akalın vd., Şükrü Haluk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Aktaş, Mehmet. “Vaz’ İlmünde Tümelilerin Yeri: Molla Halil es-Si’ridî’nin er-Risâletü’l-Haliliyye fi’l-Vaz’ Örneği”. *Molla Halil es-Si’ridî Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği*. ed. Macit Sevgili vd. 563-577. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Arendt, Hannah. *Şiddet Üzerine*. çev. Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Bilican, Veda. “Türkiye’de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet” 12/2 (2011), 101-112.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.
- Freud, Sigmund. “Instincts and their vicissitudes”. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the history of the psycho-analytic movement, papers on metapsychology and other works*. 109-140, 1957.
- Freud, Sigmund. “On narcissism: An introduction”. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works*. 67-102, 1957.
- Freud, Sigmund. “Repression”. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works*. 141-158, 1957.
- Güneş, Adem. *Şiddet, Din Eğitimi ve Değerler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2. Basım, 2018.
- Haskan, Özlem - Yıldırım, İbrahim. “Şiddet Eğilimi Ölçeği’nin Geliştirilmesi”. *Eğitim ve Bilim* 37/163 (2012), 165-177.
- Hızlı, Mafail. “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 25-46.
- Işıkdogan, Davut. “Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 43-83.
- İbrahim, Mustafa, vd. *el-Mu’cem-ul Vasıt*. İstanbul: Çağrı Yayınevi, 1984.
- İnci, Rabia. “Çalışan Kadınlarda Şiddet Algısı ve Bu Algıda Ekonomik Şiddetin Yeri”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2/3 (2019), 189-206. <https://doi.org/10.33712/mana.594761>
- Izğır, Gözde. *Lise öğrencilerinde akran zorbalığının yaygınlığı*. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2019.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi, 24. Basım, 2012.

- Kartal, Bilal. *Dinsel Şiddet ve Yıkcılığın Psikolojisi*. İstanbul: Lisans yayıncılık, 2021.
- Keskin, Mustafa. “Doğu Medreselerin Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetler: Gaziantep Örneği”. *Süirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2017), 61-82.
- Kömürcü, Kamil. “Mantık Tarihinde İsağoci Geleneği”. *Bilimname Dergisi* 36/2 (2018), 45-62.
- Musayev, İslam. “Doğu Medreselerinde Eğitim: Hakkâri Mele Nezir Medresesi Örneği”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 233-245.
- Özcan, Ayşegül vd. “Lise Öğrencilerinde Şiddet Eğilimi ve Etkileyen Faktörler”. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 2/1 (2020), 2-13.
- Özgür, Gönül vd. “Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler”. *Journal of Psychiatric Nursing* 2/2 (2011), 53-60.
- Özkan, Halit. “Süyûti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 24 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/suyuti>
- Pala, Zeliha. *Ergenlerde Şiddet Eğilimi ile Akademik Kendini Engelleme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2020.
- Parman, Talat. “Baba Oğul İlişkisinde Şiddetin İletimi”. *Psikanaliz Yazıları, Şiddetin İletimi*. 67-78. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2014.
- Polat, Oğuz. *Şiddet*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 2017.
- Redhouse. *Redhouse Sözlüğü*. İstanbul: Sev Matbaacılık, 2006.
- Saz, İrfan. “Spor - Şiddet İlişkisi, Nedenler ve Çözüm Önerileri”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 2 (2013), 137-157.
- Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, SDAM. *Türkiye’de Medreseler ve Din Eğitimi*. İstanbul: SDAM, 2016. https://www.sdam.org.tr/image/foto/2017/11/28/TURKIYE-DE-MEDRESELER-VE-DIN-EGITIMI_1511875692.pdf
- Talu, Ertuğrul - Gümüş, Gökhan. “Türkiye’de Akran Zorbalığının Ergenler Arasında Yaygınlığının İncelenmesi: Bir Meta Analiz Çalışması”. *Trakya Eğitim Dergisi* 12/3 (2022), 1673-1682. <https://doi.org/10.24315/tred.1030602>
- Türkmen, Deniz vd. “Lise Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Eskişehir Örneği”. *Antalya 11 Milli Eğitim Müdürlüğü* 2/1 (2020), 2-13. <https://doi.org/10.37215/bilar.788633>
- Ünsal, Artun. “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”. *Cogito* 6/7 (1996), 29-36.
- Wehmeier, Sally. *Oxford Wordpower Dictionary*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- World Health Organization, WHO. *Global Status Report on Violence Prevention*. Geneva: WHO, 2014. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564793>